

Kapyá hi hadêᶇ avômalô Hiblu Abô môn

Ôpatu ba hatu kapyá êntêk minᶇ hatu anêᶇ athêᶇ ami. Ma hadêᶇ 200 AD ma avômalô ᶇaᶇ iniᶇ avaka te anêᶇ athêᶇ nena Teetulian hatu nena Banabas hatu kapyá êntêk. Ma lêk doho enaᶇ nena Apolo hatu ma doho enaᶇ nena Silas hatu. Ma thêlô lôkthô enaᶇ nena ôpatu ba hatu kapyá êntêk ma hatu hasopa Wapômbêᶇ anêᶇ lahavinᶇ.

Ôpatu ba hatu ma anyô Israeᶇ te atu ba hêvhavinᶇ Yisu. Hatu hadêᶇ avômalô Israeᶇ takatu ba êvhavinᶇ Yisu. Kapyá êntêk hik thô nena Yisu ma bêᶇ ek Israeᶇ iniᶇ plopet lôk aᶇela ma Mose lôk ᶇê êbôk da. Ma hik thô havinᶇ nena Yisu ma anyô malêvônᶇ ek Wapômbêᶇ lôk alalô ma anêᶇ athêᶇ ma bêᶇ ek Alon anêᶇ lôk Israeᶇ iniᶇ ᶇê êbôk da sapêᶇ. Lôk hanaᶇ ek ᶇê bôk êvhavinᶇ niniᶇ lôklokwaᶇ ma minᶇ nendeni nesopa Israeᶇ iniᶇ kobom bô ami. Yakô vovaᶇ êpôm i êtôm sêbôk ba hapôm avômalô Israeᶇ halôk loᶇ thiliv.

Hatu kapyá êntêk hadêᶇ 68 AD la.

Wapômbêᶇ Nakaduᶇ hamônᶇ ek aᶇela

¹ Sêbôk bôlada ma Wapômbêᶇ hanaᶇ abô hadêᶇ alalôaniᶇ bumalô lôbôlônᶇ hathak lavônᶇinᶇ lomaloma hale plopet veᶇinᶇbôlêk. ² *Ma lêk êntêk ma pik lo leᶇ anêᶇ daᶇ lêk habobo ba

---

* **1:2:** Jon 1:3

yani hawa Nakaduŋ abôlêk ba hanaŋ abô hadêŋ alalô. Wapômbêŋ habi baŋ hayô hêk yani ma hêv nômkama sapêŋ lôk hapesaŋ nômkama sapêŋ hathak yani iyom. ³ *Yani hik Lambô anêŋ deda lôkmaŋgiŋ thô ma alalô ayê yani hatôm ayê Lambô da. Ma yani havatho avômalô lôk nômkama sapêŋ loŋ aleba ilumbak mavi hathak anêŋ abô anêŋ lôklokwaŋ. Yani havôkwiŋ alalôaniŋ lelaik lôkthô vê ma halôk hamô Wapômbêŋ Lôkmaŋgiŋ anêŋ baŋ vianôŋ hamô malak leŋ. ⁴ *Aêŋ ba yani hamô vuliŋ ek aŋela ma athêŋ atu ba êv hadêŋ yani ma bêŋ aêŋ iyom.

⁵ *Ma abô atu ba Anyô Bêŋ bôk hanaŋ hadêŋ Yisu ma miŋ hanaŋ hadêŋ aŋela te ami. Mi. Hanaŋ hadêŋ Yisu iyom nena,

“O ma yenaŋ okna,
ma lêk êntêk ma yahabitak lemambô.” *Kapya
Yeŋ 2:7*

Lôk hanaŋ nena,
“Ya anêm lemambô,
ma o ma yenaŋ okna.” *2 Samuel 7:14*

⁶ *Ma Wapômbêŋ hêv namalô bôp halôk ba halêm pik ma hanaŋ abô bute haviŋ nena,
“Wapômbêŋ anêŋ aŋela lôkthô nênmêm yeŋ êndêŋ
yani.” *Lo 32:43*

⁷ Ma hanaŋ hathak aŋela nena,
“Anyô Bêŋ hapesaŋ anêŋ aŋela hatôm lovak
ma anêŋ nê ku takêŋ ma hatôm atum daha-
lan.” *Kapya Yeŋ
104:4*

---

* **1:3:** Jon 14:9; Kol 1:20; Hib 8:1   * **1:4:** Plp 2:9   * **1:5:** 1Sto
17:13; Ap 13:33   * **1:6:** Lom 8:29

8 Ma donjom hanaŋ hathak Nakaduŋ nena,
 “Wapômbêŋ, oda tem ômô anêm lon lôklinyak wak
 nômbêŋ intu sapêŋ,
 ma tem oyabiŋ avômalô esak kobom thêthôŋ
 iyom.

9 Lemhaviŋ auk thêthôŋ ma hôpôlik ek auk lokbaŋ.
 Ba intu Wapômbêŋ anêm Anyô Bêŋ halam o
 ba hangasô anêŋ nôm lêŋlêŋ hayô hamô o ek
 onja athêŋ bêŋ ek indum lemmavi.
 Ma aŋela lôk avômalô miŋ êmôŋ ek o ami.”
Kapya Yeŋ 45:6-7

10 Ma abô yaŋ hanaŋ nena,
 “Sêbôk ba môŋ anôŋ ma O Anyô Bêŋ da holav pik
 anêŋ landiŋ,
 ma lenlêvôŋ ma oda anêm ku hopesaŋ hathak
 bahem.

11 Lôkthô tem ititip êtôm sôp ba mi.
 Ma o iyom intu tem ômô thêthô.

12 Tem unduŋunduŋ pik êtôm kwêv daim,
 ma tem ômbi sôp bô atu thô ma nuŋgwik luk-
 muk.

Ma oda tem ômô aêŋ,
 ma anêm sondabêŋ anêŋ daŋ ma mi.” *Kapya
 Yeŋ 102:25-27*

13 Ma Wapômbêŋ bôk hanaŋ hadêŋ Nakaduŋ nena,
 “Ômô yabaheŋ vianôŋ endeba yatak nê takatu ba
 ik vovak hadêŋ o nêmo vemkapô vibiŋ am.”
Kapya Yeŋ 110:1

Ma miŋ bôk hanaŋ abô êŋ hadêŋ aŋela te ami ma
 mi.

14 *Aņela ma êtôm ngôk yôhok ek nindum Wapômbêņ anêņ ku ek nênem ñê takatu ba tem neja bulubiņ sa.

2

Nodaņô katô ba nosopa!

1 Aêņ ba alalô nadaņô nô m takatu ba bôk alaņô yôv ek miņ natôm yeņ atu ba lovak hayuv vokê ami. 2 *Ma abô takatu ba hale anêņ aņela veņiņbôlêk ba enaņ intu bôk hik anôņ yôv. Sêbok ma avômalô miņ elañô abô êņ ami ba leņôndôņ kôtôņ ba bôk ewa iniņ vuli kambom êņ yôv. 3 *Ma lêk Anyô Bêņ da halok ba halêm pik ba hanaņ bêņ nena tem alalô naja bulubiņ. Ma avômalô bôk elañô ba esopa ma alalô ayê nena abô avanôņ. Aêņ ba anyô te havôliņ dô m hadêņ alalôaniņ bulubiņ bêņ atu ma ôpêņ miņ hatôm êsôv êņjêk vovaņ êņ ami ma mi. 4 *Ma Wapômbêņ da hadum lavôņiņ lo nômbithi ma ku lôkmaņiņ lomaloma. Ma hêv Lovak Matherņ ek injik nô m mavi lomaloma sam êndêņ avômalô hatôm Anyô Bêņ anêņ lahaviņ ek injik thô nena abô avanôņ.

Yisu hatôm alalô ñê pik

5 Yêlô anaņ hathak pik lukmuk atu ba tem êlêm. Ma Wapômbêņ miņ hatak aņela ek neyabiņ pik lukmuk êņ ami. 6 Bôk hanaņ hêk kapyra nena, “Yêlô avômalô pik ma nô m oyaņ.

Ma donjom O Wapômbêņ ma hothak lemhabi yêlô

---

* **1:14:** Sng 34:7; 91:11   * **2:2:** Gal 3:19   * **2:3:** Hib 10:29;
12:25   * **2:4:** Mak 16:20; 1Ko 12:4,11

lôk lemhaviņ ba hoyabiņ anyô anêņ nakadun mavi.

⁷ Ma hotak yani hamô aņela vibin vauna,
ma hopesaņ yani hatôm anyô bêņ ba hôêv
athêņ bêņ lôk deda lôkmaņgiņ hadêņ yani,

⁸ ma hotak nômkama lôkthô hamô yani vakapô
vibin.” *Kapya Yeņ 8:4-6*

Wapômbêņ hatak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibin. Ba nômlate miņ hamô vuliņ ek yani ami. Ma doņtom miņ hayabiņ nômkama sapêņ ami denaņ. ⁹ *Ma hadum ba Yisu intu yaôna lôk ek aņela vauna ek Wapômbêņ nê m anêņ wapôm êndêņ alalô esak yani anêņ ņama. Yani hawa vovaņ ba hama ek nê m avômalô lôkthô sa. Ma lêk hawa athêņ bêņ lôk deda lôkmaņgiņ.

¹⁰ Ma Wapômbêņ hapesaņ nômkama lôkthô ba hêv lôkmala hadêņ sapêņ. Yani hadum anêņ ku thêthôn ba Yisu habitak anyô vovak laik môņ anôn ek enja vovaņ ek nê m avômalô lôkthô bulubiņ ek endom avômalô ba ini ek neja lôkmala lôkmaņgiņ. Aêņ ba Yisu anêņ ku êņ bôk hayô uņlôv yôv. ¹¹ *Ba intu Yisu atu ba hadum ba avômalô ibitak mathen ma yani lôk avômalô takêņ lêk ibitak ôdôn doņtom. Aêņ ba yani miņ mama ek endam i nena iviyaņ lo livi ami ¹² ma hanaņ nena,

“Tem yandam anê m athêņ êndêņ yenaņ aiyaņ thêlô,

ma tem yambô anê m athêņ êmô avômalô êvhaviņ malêvôn.” *Kapya Yeņ 22:22*

¹³ Ma abô yaņ hanaņ nena,
“Tem yanê mibiņ Wapômbêņ.”

Aisaia 8:17

---

* **2:9:** Plp 2:8-9   * **2:11:** Mat 25:40

Ma abô te hanañ nena,
 “Yêlô lôk avômena takatu ba Wapômbêñ bôk hêv
 yôv hadêñ ya êntêk.” *Aisaia 8:18*

¹⁴⁻¹⁵* Avômena takêñ ma iniñ lenñin kupik lôk thalalen hamô. Ba thêlô êkô ek nema ba êmô hatôm nê ekak venñ lo bahenñ lusu wak nômbêñ intu sapêñ. Aêñ ba Yisu êntêk habitak hatôm thêlôda ek ema ek imbulin Sadan, ôpatu ba havalon ñama anêñ lôklokwan lôk epole yak êñ vê ênjêk avômalô. ¹⁶ Ma miñ hêv añela sa ami. Mi. Hêv Ablaham anêñ limi sa. ¹⁷ Ba intu Wapômbêñ hapesan Yisu êntêk êñ hatôm iviyan anôn ek imbitak êtôm avômalô iniñ anyô bêñ habôk da. Yani lahiki ba havalon anêñ ku lon ek indum Wapômbêñ anêñ ku ek nê avômalô iniñ kambom vê. ¹⁸ Ma Sadan êñ bôk halôk yani la ba hawa vovan. Aêñ ba tem nê avômalô takatu ba Sadan halôk lenñ sa aêñ iyom.

3

Yisu ma bêñ ek Mose

¹* Aêñ ba aiyan thêlô, mólô ma avômalô takatu ba Wapômbêñ bôk halam yôv ek nômô imbin yani êmô malak len ba intu mólô ma mathen. Ma mólô lemimimbi Yisu atu ba Wapômbêñ hêv hatôm alalôaniñ aposel lôk anyô bêñ habôk da, ôpatu ba alalô anan iniñ êvhavin bêñ hathak. ²* Yani ma anyô ku anôn ba hadum ku takatu ba êv hadêñ yani ek indum êtôm atu ba Mose bôk hadum ku hathak Wapômbêñ anêñ avômalô. ³⁻⁴ Unyak atu ba anyô halav. Ma anyô ma bêñ ek unyak êñ. Ma

* **2:14-15:** 1Jon 3:8; ALK 12:10   * **3:1:** Hib 4:14; 7:26   * **3:2:** Nam 12:7; Hib 3:5

Wapômbêḅ da hapesaḅ nômkaḅa sapêḅ. Aêḅ ba Wapômbêḅ ma bêḅ ek nômkaḅa sapêḅ. Ma Yisu êntêk intu bêḅ ek Mose aêḅ iyom. ⁵* Mose thai lôk Yisu ma ḅê ku anôḅ. Ma Mose ma hatôm anyô ku ba hayabiḅ Wapômbêḅ anêḅ avômalô ba hanaḅ anêḅ abô atu ba tem imbitak embeḅ yam. ⁶ Ma doḅtom Yisu êntêk intu nakaduḅ ba hayabiḅ Wapômbêḅ anêḅ avômalô hatôm unyak alaḅ. Aêḅ ba alalô nabalonaḅ iniḅ aêvhaviḅ loḅ lôklokwaḅ. Ma alalô namiḅ êtôm anyô ḅê ba nanêm maleḅiḅ, êḅ ma tem nambitak êtôm Wapômbêḅ anêḅ avômalô.

Abô lôklokwaḅ hathak ḅê takatu ba miḅ êvhaviḅ ami

- ⁷* Ba intu Lovak Matherḅ hanaḅ,
 “Lêk êntêk holaḅô Wapômbêḅ abôlêk,
⁸* ma miḅ ôpôlik êtôm
 sêbôk ba libumi êmô loḅ thiliv ba êvôliḅ dômiḅ ek
 yani
 ma elaḅ mathalaleḅ
- ⁹ lôk ethaḅ yani aleba hanaḅ nena,
 ‘Sondabêḅ 40 ma bôk yahadum ku lomaloma
 ba thêlô êyê yôv.
- ¹⁰ Ba intu yaleḅmaniḅ hathak thêlô ḅê bôlôḅ yaḅ
 sêbôk atu.
 Ba yahanaḅ, “Thêlô kapôlôḅ hi mayaliv wak
 nômbêḅ intu sapêḅ
 ba miḅ eyala yenaḅ loḅôndê ami.”
- ¹¹* Êḅ ma yaleḅmaniḅ ba yahavak balabuḅ nena,

* **3:5:** Hib 3:2; Nam 12:7; Lo 18:15-19   * **3:7:** Sng 95:7-11

* **3:8:** Kis 17:7; Nam 20:2-5   * **3:11:** Nam 14:21-23

“Thêlô miņ hatôm nimbitak nêyô yanaj
bamtu ami.” ’ ’ ” *Kapya Yeņ 95:7-11*

¹² Aiyan thêlô, ôņgô katô. Môlô miņ nobalon kambom loņ ba notak unim ôêvhaviņ ba nômbôliņ dômim êndêņ Wapômbêņ lôkmala ami. ¹³ Lovak Mathen bôk hanaņ yôv nena “lêk êntêk”. Ma lêk êntêk ma lêk êntêk êņ ba wak êņ miņ bôk hale ba hi ami denaņ. Ba intu môlô nôsôam ba noya wak nômbêņ intu ek kambom miņ esau môlô ek lemimôndôņ kôtôņ ami. ¹⁴ Ma alalô nabalon alalôaniņ aêvhaviņ môn loņ endeba pik lo leņ anêņ daņ, êņ ma tem injik thô nena alalô abitak Kilisi anêņ avômalô. ¹⁵ *Lêk yahanaņ Lovak Mathen anêņ abô atu,

“Lêk êntêk holaņô Wapômbêņ abôlêk,
ma miņ ôpôlik êtôm sêbôk ba libumi êvôliņ
dômiņ ek yani ami.” *Kapya Yeņ 95:7-8*

¹⁶ *Nê alêla takatu ba bôk elañô ba êvôliņ dômiņ? Nê takatu ba Mose hawa i vê hêk Ijip! ¹⁷ *Nê alêla takatu ba Wapômbêņ lamaniņ ek i hatôm sondabêņ 40? Nê takatu ba idum kambom ba iniņ kupik hêv yak hêk loņ thiliv! ¹⁸ Nê alêla takatu ba Wapômbêņ havak balabuņ ek thêlô miņ nimbitak nêyô anêņ bamtu ami? Nê takatu ba miņ elañô abô ami! ¹⁹ Ba intu alalô ayê nena ñê takêņ ma thêlôniņ êvhaviņ mi. Êņ ma miņ hatôm nêyô Wapômbêņ anêņ bamtu ami.

4

Wapômbêņ anêņ bamtu

---

* **3:15:** Hib 3:7-8   * **3:16:** Nam 14:1-35   * **3:17:** 1Ko 10:10

1 Wapômbêḡ bôk habutiḡ abô ek avômalô nimbitak nêyô anêḡ bamtu kapô ba ini. Ma miḡ bôk hapole vê ami. Aêḡ ba alalô nayabiḡ i ek Wapômbêḡ miḡ êḡjê nena alalô te intu hamiḡ yaiḡ ami. 2 Ma avômalô doho bôk enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡ alalô hatôm atu ba bôk enaḡ hadêḡ avômalô bôsêbôk. Ma doḡtom thêlô miḡ êvhaviḡ ami. Ba intu abô takatu ba thêlô elañô ma miḡ hêv thêlô sa ami. 3-4 *Wapômbêḡ hapesaḡ pik lo leḡ aleba anêḡ daḡ ma hawa lovak aleba lêk êntêk. Ma hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyba bute ma hanaḡ hathak wak te bahenḡvi ba lahavuju nena, “Wak te bahenḡvi ba lahavuju êḡ ma Wapômbêḡ hawa lovak hathak anêḡ ku takatu ba hadum.”

Môḡ Anôḡ 2:2

Ba alalô takatu ba aêvhaviḡ lêk ayô bamtu êḡ haviḡ hatôm Wapômbêḡ bôk hanaḡ yôv nena, “Yalenḡmaniḡ ba yahavak balabuḡ nena, ‘Thêlô miḡ hatôm nimbitak nêyô yenaḡ bamtu ami.’ ”

Kapyba Yeaḡ 95:11

5 *Avanôḡ! Wapômbêḡ bôk hanaḡ abô atu yôv nena, “Thêlô miḡ hatôm nimbitak nêyô yenaḡ bamtu ami.”

6 Avômalô takêḡ bôk elañô Abô Mavi ma doḡtom miḡ esopa ami. Ba intu miḡ bôk ibitak êyô bamtu êḡ ami. Ma doḡtom avômalô doho tem nimbitak nêyô loḡ lovak êḡ. 7 Aêḡ ba Wapômbêḡ hatak wak yaḡ ba halam nena “Lêk êntêk”. Josua bôk hama bô ma Wapômbêḡ hêv abô hadêḡ Devit ba hanaḡ, “Lêk Êntêk holaḡô Wapômbêḡ abôlêk,

* 4:3-4: Hib 3:11 * 4:5: Sng 95:11

ma miñ ôpôlik ami.” *Karya Yen 95:7-8*

⁸*Josua miñ bôk hêv lovak hadêñ avômalô takêñ ami ba intu Wapômbêñ hanañ hathak wak yañ ek nê m lovak êndêñ alalô. ⁹Aêñ ba sonda leñiñmavi lêk hayô yôv ek Wapômbêñ anêñ avômalô nê mô anêñ bamtu. ¹⁰*Ma opalê atu ba habitak hayô Wapômbêñ anêñ bamtu êñ ma yani hawa lovak hathak anêñ ku hatôm atu ba Wapômbêñ hadum aêñ iyom. ¹¹Aêñ ba alalô mathalalen ek nambitak nayô bamtu êñ ek miñ anyôla esopa limi iniñ veniñgwam leñôndôñ kôtôñ ba nê nê m yak ami.

¹²*Wapômbêñ anêñ abô ma lôkmala ba lôklokwan bomañ. Ba anêñ ma, ma ma bomañ hamôñ ek biñ vovak atu ba ma hêk luvi ek edabêñ dahô lôk lôkmala ma lokwan lôk tabilôk kisi. Ma hati-tiñ anê m auk lôk kapôlôm ba hayala katô anôñ. ¹³Nômlate hamô pik êntêk êñ miñ hatôm imbuñ i êñjêk Wapômbêñ ma ami. Nôm takatu ba havuñ i, lôkthô tem nimbatak yañ ba nimiñ oyañ ek nindum abô esak yani.

Yisu ma anyô bêñ habôk da

¹⁴*Alalôaniñ anyô bêñ habôk da bôk hathak ba hi malak leñ. Yani êñ intu Yisu, Wapômbêñ anêñ namalô. Ba intu êvhaviñ atu ba alalô anañ bêñ ma nabalon loñ lôklokwan. ¹⁵Alalôaniñ anyô bêñ habôk da bôk êlôk la lôbôlôñ ek indum kambom lomaloma hatôm êntêk ba alalô. Yani ma kambom mi. Ma donjom lahiki hathak alalôaniñ kambom. ¹⁶*Ba intu alalô ana bidon ek Wapômbêñ ma miñ

---

* **4:8:** Lo 31:7; Jos 22:4   * **4:10:** Hib 4:4   * **4:12:** Ep 6:17; ALK 1:16; 19:13-15   * **4:14:** Hib 3:1; 10:23   * **4:16:** Hib 10:19

nakô ami. Ma awa malaiŋ ma tem nê m kapô ek alalô ba napôm wapôm atu ba hêv ek nê m alalô sa.

5

¹ Sêbôk aleba lêk ma Wapômbêŋ da hathak ham anyô pik te ek imbitak anyô bêŋ habôk da. Hatak yani ek imiŋ malêvôŋ ek avômalô pik lôk Wapômbêŋ. Ba intu habôk avômalô iniŋ da êv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ lôk da êv iniŋ kambom vê. ² Thêlô ma nê pik ba eyala nena alalô sapêŋ ma hatôm donjom iyom ba vau hakalabu alalô siŋ. Aêŋ ba intu thêlô leŋiŋhiki hathak alalô atu ba auk mi lôk aveŋ mayaliv. ³ *Yanida ma anyô hadum kambom hatôm alalô sapêŋ. Ba intu yani hathak habôk da ek yanida anêŋ kambom lôk habôk da hathak avômalô lôkthô iniŋ kambom.

⁴ *Ma anyô te miŋ hawa ku lôk athêŋ êŋ hatôm yanida anêŋ lahaviŋ ami. Mi. Wapômbêŋ da endam êtôm atu ba ham Alon am. ⁵ Ma Kilisi aêŋ iyom. Yani miŋ hawa athêŋ anyô bêŋ habôk da hathak yanida anêŋ lahaviŋ ami. Mi. Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ yani nena,

“O ma yenaŋ okna,

lêk êntêk ma yahabitak lemambô.” *Kapya Yeŋ 2:7*

⁶ *Ma hanaŋ hêk buyaŋ aêntêk,

“O ma anyô ômbôk da êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êtôm Melkisedek.” *Kapya Yeŋ 110:4*

⁷ *Yisu hamô pik ma hateŋ mek hadêŋ Wapômbêŋ atu ba hatôm enja yani vê ênjêk ŋama

* **5:3:** Wkp 9:7; 16:6   * **5:4:** Kis 28:1   * **5:6:** Hib 6:20; 7:1

* **5:7:** Mat 26:36-46

ba hanaŋ hik ôpêŋ liŋ lôklala lôk mathôk bêŋ. Yani hamô Wapômbêŋ vibinŋ ba intu halanaŋô anêŋ abô. ⁸ *Ondaŋô! Yani ma Wapômbêŋ nakaduŋ. Ma donŋtom hawa vovaŋ ek êndôŋ yani ek esopa lambô. ⁹ Ôpêŋ hadôŋ yani ba hadum anêŋ ku aleba hayô unjlov ba intu hadum ba avômalô takatu ba esopa yani ewa bulubinŋ. ¹⁰ Ma Wapômbêŋ halam yani ek imbitak êtôm anyô bêŋ habôk da êtôm Melkisedek.

Minŋ notak unim ôêvhavinŋ ami

¹¹ Abô bêŋ anôŋ hêk ek nanaŋ. Ma donŋtom môlô lêk vau ba unim auk ma thôŋôthôŋ. Aêŋ ba malainŋ ek nanaŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ. ¹² *Môlô bôk oyalov yôv ma donŋtom minŋ ubitak kêdôŋwaga ami denaŋ! Ba anyô yaŋ êlêm ek êndôŋ môlô esak lonbô êtôm nê daluk esak Wapômbêŋ anêŋ abô. Môlô unum sum denaŋ ba minŋ hatôm onŋwaŋ nôm atu ba thektheke ami. ¹³ Ôpatu ba hanum sum denaŋ, ôpêŋ hatôm amena ba hathôŋ nôm thêthôŋ paliŋ. ¹⁴ Ma donŋtom nôm thektheke êŋ ma avômalô bêŋ ininŋ nôm. Wak nômbêŋ intu ma thêlôda nêndôŋ i ek neyala mavi lo kambom.

6

¹⁻² Abô takêntêk hathak nênmiminŋ ma avômena ininŋ auk ba môlô bôk oyala auk takêŋ yôv. Yahananŋ hathak nede kapôlôŋinŋ liliŋ ek nôm takatu ba injik alalô vônô, nisik ŋaŋ, lôk netak baheŋ êyô ênjêk avômalô, ma nê ŋama tem nimbiyô lôk waklavôŋ nedaŋô abô. Alalô natak auk avômena takêntêk

---

* **5:8:** Plp 2:6-8   * **5:12:** 1Ko 3:1-3

ma naja avômalô bêñ iniñ auk. ³ Ma Wapômbêñ hêv alalô sa ek nambitak avômalô bêñ, êñ ma tem nambitak aêñ.

⁴⁻⁶ *Ba ñê takatu ba bôk êyê deda lôk eyañ nô mavi anêñ malak leñ ma ewa Lovak Matheñ lôk ewa Wapômbêñ anêñ Abô Mavi lôk lôklokwañ atu ba tem êlêm êndêñ waklavôn êñ, thêlô êñ te hawa nô m takêñ lôkthô vêm ma hatak anêñ hêvhaviñ. Alikakna! Ôpêñ habuliñ yanida ba hamiñ piklêvôn ma hanañ abôma hathak Yisu ek nijik yani vônô esak a esak loñbô. Ba intu miñ hatôm êmbôv yani ek ende kapô liliñ esak loñbô ami. Mi anôn!

⁷ Ma pik takatu ba ôthôm hik halôk anêñ nô m lôk ya ma halumbak mavi ek ñê takatu ba idum ku êñ, pik êñ tem enja Wapômbêñ anêñ mek mavi. ⁸ *Ma donjom pik atu ba kapañgik lôk sôkôsôk ibitak ma tem miñ nêm avômalô sa ami. Ma pik êñ ma Wapômbêñ tem esañ ba embeñ yam ma tem êmbôk esak atum.

⁹ Aiyañ thêlô, yêlô athañ môlô. Ma donjom yêlô ayala nena nô m mavi lomaloma tem êpôm môlô. Avanôn! Tem noja nô m yañ atu ba mavi anôn, êñ ma bulubiniñ. ¹⁰ *Ma môlô bôk ôêv anêñ avômalô matheñ sa ba êntêk udum aêñ ômô. Êñ ma hik thô nena môlô lemimhaviñ yani. Wapômbêñ ma thêthôn ba tem miñ lapaliñ môlônim ku takêñ ami. ¹¹ Ma yêlô leñiñhaviñ môlô nundum ku lôklokwañ aêñ endeba anêñ dañ ek lôkmala atu ba ôêv malemim êñ ma tem noja. ¹² Miñ nô ngwêk vau ami. Malemkilik esak avômalô vi atu ba êvhaviñ ba

---

* **6:4-6:** Mat 10:22; 12:31; Hib 10:26-27; 1Jon 5:16   * **6:8:** Stt 3:17-18; Mat 13:7,22   * **6:10:** Hib 10:32-34

imiņ lôklokwaņ. Thêlô tem neja nômkama takatu ba Wapômbêņ habutiņ abô hathak.

Abô atu ba havak ma miņ hatôm epole vê ami

¹³ Ma Wapômbêņ dalam anêņ athêņ ba habutiņ abô haviņ Ablaham. Athêņ la miņ bêņ ek yani ami. Aêņ ba intu havak abô hathak ¹⁴ ba hanaņ, “Avanôņ! Tem yanêm mek mavi êndêņ o ek anêm libumi nimbitak bêņ anôņ.” *Môņ Anôņ*

22:17

¹⁵ Ablaham hayabiņ ba hamô maliņyaô sawa daim vêm ka miņ hapôm anêņ abô atu ba habutiņ anêņ anôņ.

¹⁶ Anyô te havak abô hathak anyô yaņ atu ba anêņ athêņ bêņ ek yani ma injik abô êņ loņ lôklokwaņ. Ma miņ anyôla imbulav nena abô êņ ma abôyaņ ami. ¹⁷ Wapômbêņ bôk habutiņ abô haviņ anêņ avômalô yôv. Ma lahaviņ thêlô neyala katô nena tem miņ injik anêņ auk liliņ ami. Ba intu havak abô ek injik abô êņ anêņ anôņ thô. ¹⁸ *Ma bôk havak abô ba habutiņ yôv ba tem miņ enaņ abôyaņ ami. Ma nôm ju êņ havatho alalô loņ ba hik thô nena tem miņ injik anêņ auk liliņ lôk epole abô êņ vê ami ek alalô takatu ba alaņviņ hadêņ yani ek naja bulubiņ ma tem naja nôm takatu ba aêv maleņiņ hathak. ¹⁹ *Alalôaniņ bulubiņ êņ hatôm yeņ anêņ aņga ek alalô dahôlôņ imiņ lôklokwaņ ba miņ hatôm endowaliņ ami. Ma bulubiņ êņ iyom intu habitak hayô loņ matheņ atu ba sôp hamiņ loņ siņ. ²⁰ Yisu intu ba hamôņ ek alalô ba habitak hayô unyak kapô êņ ba hi ek nêm alalô sa. Yani

* **6:18:** Nam 23:19   * **6:19:** Wkp 16:2-3

lêk habitak hatôm anyô bêᶇ habôk da wak nômbêᶇ intu sapêᶇ hatôm Melkisedek.

7

Melkisedek ma bêᶇ ek nê Livai

¹ *Melkisedek êᶇ ma Selem iniᶇ kiᶇ ma Wapômbêᶇ Lôkmaᶇgiᶇ anêᶇ anyô habôk da. Ablaham hik vovak hadêᶇ kiᶇ doho ba hamô i lu ma havôhi. Ma Melkisedek hapôm ba hêv mek hadêᶇ yani. ² Ablaham hawa nômkama vovak ba habi sam hi ôdôᶇ laumiᶇ ba hêv ôdôᶇ te hadêᶇ yani. Yani anêᶇ athêᶇ anêᶇ ôdôᶇ nena “Anyô Thêthôᶇ”. Anêᶇ athêᶇ yaᶇ nena “Selem iniᶇ Kiᶇ” ba anêᶇ ôdôᶇ nena “Kiᶇ Yôhôk”. ³ Yani anêᶇ lambô lo talêbô mi ma miᶇ ekatuᶇ anêᶇ limi ami. Miᶇ eyala anêᶇ waklavôᶇ evathu lôk hama ami. Yani hatôm Wapômbêᶇ nakaduᶇ atu ba habôk da wak nômbêᶇ intu sapêᶇ.

⁴ Odaᶇô! Melkisedek êᶇ ma anyô lôk athêᶇ bêᶇ. Ablaham ma avômalô Israeᶇ iniᶇ lim, anyô lôk athêᶇ bêᶇ aêᶇ iyom. Ma havak nômkama takatu ba hik vovak ba hawa vose hi ôdôᶇ laumiᶇ ba hêv ôdôᶇ te hadêᶇ Melkisedek. ⁵ *Ma abô balabuᶇ hanaᶇ nena avômalô Israeᶇ nêᶇem iniᶇ nômkama takatu ba evak vose hi ôdôᶇ laumiᶇ ba nêᶇem ôdôᶇ te êndêᶇ nê êbôk da. Nê êbôk da takêᶇ ma Livai anêᶇ limi. Thêlô lôkthô ma avômalô Israeᶇ ba nê lôk iviyaᶇ. Thêlô ma Ablaham anêᶇ limi. ⁶ Yani ma miᶇ Livai anêᶇ thalaleᶇ te ami. Ma doᶇtom hawa nômkama ôdôᶇ laumiᶇ takatu te ba hêv mek hadêᶇ Ablaham atu ba Wapômbêᶇ habutiᶇ abô

* 7:1: Stt 14:17-20   * 7:5: Nam 18:21

haviņ yani. ⁷ Alalô lôkthô ayala nena anyô lôk athêņ bêņ hêv mek hadêņ anyô lôk athêņ yaô. ⁸ Nê ôdôņ ju atu ba ewa nômkama ôdôņ laumiņ anêņ ôdôņ te. Nê êbôk da takêņ ma ôdôņ yaņ êlêm anêņ Livai anêņ ba bôk ema. Ma yaņ ma Melkisedek ba Wapômbêņ anêņ abô hanaņ nena yani miņ hama ami. ⁹⁻¹⁰ Auk yaņ ma aêntêk. Yani hapôm Ablaham ma hayê nena Livai hamiņ Ablaham kapô denaņ. Ba intu Ablaham lo Livai êņ ewa nôm ôdôņ ali êņ ba êv hadêņ yani. Aêņ ba ôpatu ba hathak hawa nôm ôdôņ êņ, lêk yani hêv hadêņ anyô yaņ.

Da lukmuk anêņ lôklokwaņ ma bêņ ek da bô

¹¹ Wapômbêņ hêv abô balabuņ hadêņ avômalô. Ma hanaņ hadêņ Livai anêņ thalaleņ nena thêlô nimbitak nê êbôk da. Ma donjom thêlô miņ idum Wapômbêņ anêņ ku ba êyô anêņ unjlov ami. Aêņ ba Wapômbêņ hêv anyô habôk da lukmuk. Anyô lukmuk atu ba habôk da ma hatôm Melkisedek. Yani miņ hatôm Alon lôk nê Livai ami. ¹² Ma ôpatu ba habôk da lukmuk ma yaņda ek nê êbôk da vi. Ba intu abô balabuņ lukmuk habitak. ¹³ Abô balabuņ hanaņ nena nê êbôk da takêņ ibitak anêņ ôdôņ te iyom iniņ thalaleņ. Ma anyô habôk da lukmuk êntêk ma miņ habitak anêņ nê êbôk da bô takatu iniņ thalaleņ te ami. Mi. Ôpêņ anêņ thalaleņ miņ ethak idum ku êmô loņ êbôk da êņ ami. ¹⁴ *Alalô lôkthô ayala nena alalôaniņ Anyô Bêņ ma habitak anêņ Juda anêņ thalaleņ. Ma Mose bôk hanaņ nena Livai anêņ thalaleņ ma tem nimbitak nê êbôk da ma Juda ma mi. ¹⁵⁻¹⁷ *Avanôņ! Alalô ayê katô

* **7:14:** Ais 11:1; Mat 2:6; ALK 5:5   * **7:15-17:** Hib 5:6

nena anyô êntêk êñ habôk da ma yañda. Wapômbên hanan,

“O ma anyô hôbôk da hatôm wak nômbên intu sapên hatôm Melkisedek.” *Kapya Yeñ 110:4*

Ôpên habôk da hatôm Melkisedek ma doñtom miñ habitak anên nê êbôk da iniñ thalalen hatôm abô balabuñ hanan ami. Mi. Anên lôklokwan ma bên ba anyôla miñ hatôm imbuliñ yani ami. Aên ba ôpên ma anyô lukmuk ek habôk da.

18-19 *Abô balabuñ môñ ma anên lôklinyak mi ba miñ hatôm injik ku anên dañ siñ ami. Ba intu Wapômbên hêv abô balabuñ êñ vê. Ma hêv nôm mavi anôn yañ ba hawa balabuñ bô êñ anên lon. Ma alalô aêv malenñ hadên nôm lukmuk êñ ek ana bidon ek Wapômbên.

20 Ma Wapômbên hêv ku nêmbôk da hadên Livai anên thalalen. Ma doñtom havak abô hathak anyô yañ. 21 *Avanôn! Wapômbên havak abô haviñ ôpên ek imbitak anyô habôk da ba hanan,

“Anyô Bên bôk havak abô ma miñ hatôm injik anên auk liliñ ami,

‘O ma anyô hôbôk da wak nômbên intu sapên.’”
Kapya Yeñ 110:4

22 *Ba intu Yisu ma hatôm Wapômbên anên tabô lukmuk atu ba mavi anôn ba hamôn ek tabô bô.

23 Sêbôk ma nê êbôk da ema ma yañ habitak hawa lon ek indum ku ba intu nê êbôk da bên anôn.

24-25 *Ma doñtom Yisu hamô hatôm wak nômbên intu sapên ek enañ injik Wapômbên liñ ek nêm

---

* 7:18-19: Lom 3:30; 7:7-8; 8:3; Gal 3:21; Hib 10:1   * 7:21: Hib 5:6   * 7:22: Hib 8:6; 12:24   * 7:24-25: Lom 8:34

avômalô sa ba hik ku anêḡ daḡ siḡ. Aêḡ ba hêḡ bulubiḡ hadêḡ avômalô takatu ba êḡhaviḡ yani ek ini êndêḡ Wapômbêḡ. Ma anêḡ ku êmbôk da intu anêḡ daḡ mi.

²⁶ Avanôḡ. Anyô bêḡ habôk da atu tem nêḡ alalô sa. Yani ma mathêḡ ma kambom lo lelaik mi ma hamô seka ek ḡê kambom lôk hamô vuliḡ anôḡ ek nômkama nômbêḡ intu sapêḡ. ²⁷ *Yisu hêḡ i hatôm da ek nêḡ kambom vê. Da êḡ ma da lôkthô anêḡ daḡ. Nê bêḡ êbôk da vi ma wak nômbêḡ intu ma êbôk da ek nêḡ thêlôda iniḡ kambom vê vêḡ ka nêmbôk avômalô iniḡ da nêḡnêḡ iniḡ kambom vê embeḡ yam. Ma Yisu êḡ ma miḡ hatôm ḡê êbôk da takêḡ ami. ²⁸ Abô balabuḡ halam ḡê voloḡ ek nimbitak ḡê bêḡ êbôk da. Ma doḡtom abô atu ba havak haveḡ yam ma halam nakaduḡ ba hadum ku êḡ aleba hayô unḡlôv ek êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.

8

Yisu ma tabô lukmuk

¹ Abô takatu ba lêk yêlô anañ yôv anêḡ ôdôḡ ma aêntêk. Alalôaniḡ anyô bêḡ habôk da te hamô. Yani bôk hamô Wapômbêḡ Lôkmaḡḡiḡ anêḡ loḡ yôv hamô baḡ vianôḡ anêḡ malak leḡ. ² Yani hadum ku hamô unyak mathêḡ, êḡ ma malak yeḡ anôḡ atu ba Anyô Bêḡ da halav ma miḡ anyô elav ami.

³ Anyô bêḡ habôk da tomtom ma elam thêlô ek nêḡnêḡ da leḡḡmavi lôk da atu ba ik alim ba êbôk. Ba intu yani hadum aêḡ iyom. ⁴ Nê êbôk da êḡmô pik ma êbôk hatôm balabuḡ hanaḡ. Ma Yisu êntêk

---

* 7:27: Hib 5:3

atu ba hamô pik ma habitak anêḡ ḡê ôdôḡ yanḡ da ba intu miḡ hatôm indum ku êmbôk da êḡ ami. ⁵*Ma ḡê êbôk da takêḡ idum iniḡ ku êmô malak yeḡ. Ma unyak êḡ hik malak leḡ anêḡ dahô thô. Ba intu Mose halav malak yeḡ ma Anyô Bêḡ hanaḡ abô lôkliḡyak hadêḡ yanî nena, “Ondav katô. Opesaḡ nômkama lôkthô êtôm dahô atu ba yahik thô hadêḡ o halôk dumlolê.” ⁶*Ma doḡtom hêv ku hadêḡ Yisu ek imbitak tabô lukmuk ba hamô vuliḡ ek ḡê êbôk da iniḡ ku. Ma havak tabô lukmuk êḡ ba anêḡ abô hamô vuliḡ ek tabô bô. Aêḡ ba tabô bô anêḡ lôklokwaḡ yaôna lôk ek tabô lukmuk ma Yisu êḡ anêḡ ku anêḡ lôklokwaḡ ma hamôḡ ek ḡê êbôk da iniḡ ku.

Tabô lukmuk ma bêḡ ek tabô bô

⁷ Abô tabô bô anêḡ kambom mi, êḡ ma tem Wapômbêḡ nêḡ tabô lukmuk ami. ⁸Ma Wapômbêḡ hapôm kambom hêk tabô bô ba intu hanaḡ, “Anyô Bêḡ hanaḡ, ‘Wak te tem êlêḡ ek yambak tabô lukmuk imbiḡ avômalô Islael lo Juda.*

⁹ Sêbôk ma yahavak tabô haviḡ thêlôniḡ limi ma yahavalonḡ thêlô baheniḡ ba yahadadi thêlô vê hêk Ijip.

Thêlô miḡ êwê yenaḡ abô tabô vibîḡ ami ba yahavôliḡ yadômiḡ hadêḡ thêlô.

Aêḡ ba intu tabô lukmuk êntêk ma tem miḡ êtôm tabô bô ami.

Ya Anyô Bêḡ yahananḡ aêḡ.

---

* **8:5:** Kis 25:40; Kol 2:17; Hib 9:23   * **8:6:** Hib 7:22   * **8:8:** Islael lo Juda thai ma ôdôḡ te iyom. Ma doḡtom evak i vose hi ôdôḡ ju ba intu elam nena “Islael lo Juda”.

10 Wak êḡ ma tem yambak tabô imbiḡ avômalô
Israel aêntêk.

Tem yato yenaḡ abô balabuḡ êḡjêk thêlôniḡ auk
lôk yato êḡjêk thêlô kapôlôḡniḡ.

Ma tem yambitak thêlôniḡ Wapômbêḡ
ma thêlô tem nimbitak yenaḡ avômalô.

Ya Anyô Bêḡ yahanaḡ aêḡ.

11-12 Yahêv thêlôniḡ kambom vê
ma tem miḡ yalenḡimbi thêlôniḡ kambom esak
loḡbô ami.

Aêḡ ba ku mi ek anyô yaḡ êndôḡ yaḡ mena iviyaḡ
la ba enaḡ, “Oyala Anyô Bêḡ”

ek malê nena lôkthô tem neyala ya, ḡê athêḡ mi lôk
ḡê athêḡ bêḡ.’ ” *Jelemaia 31:31-34*

13 Wapômbêḡ halam abô tabô êntêk êḡ nena
“lukmuk”. Aêḡ ba tabô bô lêk pulusikna ba mi.
Ma nôḡ atu ba lêk hayalôv ba hatak anêḡ lôkliḡyaḡ,
nôḡ êḡ tem nêḡ yak ba ni.

9

Malak yeḡ atu ba hamô pik

1*Tabô bô atu lôk anêḡ abô majaḡ hathak nêḡnêḡ
yeḡ lôk anêḡ unyak mathêḡ bôk hamô pik êntêk
yôv. 2 Ma elav malak yeḡ te. Anêḡ kapô môḡ ma
êdô atum lam lôk balê polom mathêḡ hamô. Loḡ
êḡ ma elam nena Loḡ Mathêḡ. 3*Ma kapô yaḡ atu
ba sôp hayaḡ kisi ma elam nena Loḡ Mathêḡ Anôḡ
Biḡ. 4*Ma kapô mathêḡ anôḡ êḡ ma alapa êmbôk
kamunḡ ôv mavi lôk alapa evak tabô atu ba ik siḡ
hathak gol êdô hamô loḡ êḡ. Ma alapa tabô êḡ anêḡ

* 9:1: Kis 25:23–26:30 * 9:3: Kis 26:31-33 * 9:4: Kis 16:33;
25:10-16; 30:1-6; Nam 17:8-11; Lo 10:3-5

kapô ma êdô tase gol atu ba mana hamô kapô lôk Alon anêᶇ kôm atu ba havuak ma valu abô tabô.

⁵*Alapa anêᶇ vov ma aᶇela ju imiᶇ ba Wapômbêᶇ anêᶇ deda lôkmangᶇiᶇ habi hayô hêk i. Ma anêᶇ ᶇgabôm ma loᶇ thalaleᶇ hamô ek nêᶇ avômalô iniᶇ kambom vuli. Wakma lêk mi ba miᶇ hatôm yanaᶇ limamôk ami.

⁶*Nômkama sapêᶇ lêk hapesaᶇ i yov, ma ᶇê êbôk da ibitak êyô unyak kapô mathêᶇ ek nindum iniᶇ ku wak nômbêᶇ intu sapêᶇ. ⁷*Ma Loᶇ Mathêᶇ Anôᶇ Biᶇ êᶇ ma sonda bêᶇ tomtom anêᶇ wak te iyom ma anyô bêᶇ habôk da hawa alim thalaleᶇ ba hi hayô ma hêv da êᶇ ek nêᶇ avômalô takatu ba idum kambom ba leᶇiᶇpaliᶇ lôk yanida anêᶇ kambom vê. Ma thalaleᶇ mi ma ku êᶇ mi. ⁸Ma Lovak Mathêᶇ hadôᶇ alalô nena kapô mathêᶇ êᶇ êntêk hamô denaᶇ ba avômalô miᶇ hatôm nimbitak nêyô Loᶇ Mathêᶇ Anôᶇ Biᶇ êᶇ ba ini ami. ⁹*Êntêk ma abô dahô ek êdôᶇ avômalô bôlôᶇ êntêk. ᶇê êbôk da ethak êv da lôk nômkama leᶇiᶇmavi. Ma da takêᶇ miᶇ hêv alalô thêvô hathak kambom takatu ba adum ami. ¹⁰Da takêntêk ma nôᶇ leᶇviᶇkupik iyom, eyaᶇ nôᶇ mena inum ᶇaᶇ mena ithik i ek nêᶇ lelaik vê. Ma donᶇtom loᶇôndê lukmuk tem êlêm ek êsô loᶇôndê bô êᶇ pôᶇêᶇ.

Kilisi anêᶇ thalaleᶇ hatôm da

¹¹Ma donᶇtom Kilisi halêm ba hadum anyô bêᶇ habôk da anêᶇ ku ba hadum nôᶇ mavi habitak. Yani habitak hayô malak yeᶇ atu ba thêthôᶇ anôᶇ ba hamô vuliᶇ ek malak yeᶇ takatu ba hamô

* **9:5:** Kis 25:18-22   * **9:6:** Nam 18:2-6   * **9:7:** Wkp 16:2-34

* **9:9:** Hib 10:1-2

pik êntêk lôkthô. Unyak êḡ miḡ ḡê pik elav lôk miḡ nôḡm pik ami. ¹² Yani miḡ hawa bokmeme lôk bokmaḡkao nakaduḡ iniḡ thalaleḡ ba habitak hayô Loḡ Matherḡ Anôḡ Biḡ êḡ ami. Mi anôḡ. Yanida hawa anêḡ thalaleḡ ba habitak hayô Loḡ Matherḡ Anôḡ Biḡ êḡ bôlôḡ donḡtom iyom ek epole kambom takatu ba havaloneḡ alalô loḡ vê ek miḡ embaloneḡ alalô loḡ esak loḡbô wak nôḡmbêḡ intu ami. ¹³ *Ma ewa bokmeme lôk bokmaḡkao malô iniḡ thalaleḡ ma bokmaḡkao tiḡ atu ba êbôk ba kabukla ma epaliv hayô hamô ḡê lôḡḡôlôḡ ek nimbitak matherḡ ek nêḡmô mabuḡ anôḡ. Ma donḡtom nôḡm êḡ ma hapesaḡ avômalô leḡviḡkupik iyom ek nêḡnêḡm yeḡ. ¹⁴ *Ma Kilisi anêḡ thalaleḡ ma hamôḡ ek alim iniḡ thalaleḡ ba hik ku êḡ anêḡ daḡ siḡ. Lovak Matherḡ atu ba hamô hatôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ havatho yani loḡ ba intu hêv ida hatôm da atu ba kambom mi ek Wapômbêḡ. Yani havôkwiḡ alalôaniḡ kapôlôḡiḡ ma hawa nôḡm takatu ba tem injik alalô vônô vê ek alalô nanêḡm yeḡ êndêḡ Wapômbêḡ atu ba hamô lôkmala.

Thalaleḡ havatho tabô lukmuk loḡ

¹⁵ Tabô bô bôk hayabiḡ avômalô takatu ba idum kambom ma Kilisi hama ek hapole thêlôniḡ kambom takêḡ vê. Aêḡ ba yani hatôm alalôaniḡ anyô môlô atu ba havak tabô lukmuk ek avômalô pik takatu ba Wapômbêḡ halam ma tem neja lôkmala atu ba tem nêḡmô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk havak abô hathak. ¹⁶ Avômalô ethak ik alim ek hik thô nena thêlô evak

* **9:13:** Wkp 16:15-16; Nam 19:9,17-19; Hib 10:4   * **9:14:** 1Pi 1:18-19

tabô ek miñ nema ami. ¹⁷ Alim hama êñ ma tabô hamiñ lôklokwan. Ma alim hama ami, êñ ma tabô êñ anêñ lôklokwan mi. ¹⁸ Aêñ ba thalalen hanğasô ek nêñ lôklokwan ek embatho tabô lukmuk lôk tabô bô loñ. ¹⁹ *Mose hasam abô balabuñ lôkthô hadêñ avômalô vêm ma hawa bokmanğkao map iniñ thalalen haviñ ñañ lôk boksipsip kasa anêñ vuluk haviñ alokwan isop thañan ma hasoñ halôk thalalen ma hapaliv hathak kapyta tabô lôk avômalô. ²⁰ Ma hanañ, “Wapômbêñ havak tabô ba thalalen êñ hêv lôklokwan ba hanañ nena nosopa.” ²¹ *Ma Mose hapaliv alim thalalen hayô hamô malak yeñ lôk anêñ nômkama êv yeñ sapêñ. ²² *Ma abô balabuñ hanañ nena thalalen tem isik nômkama sapêñ ba nimbitak mabuñ. Ma thalalen mi, ma miñ hatôm nêñem kambom vê ami.

Kilisi hêv da bôlôñ te iyom

²³ *Nômkama pik hik nôñ malak leñ thô ba intu ñê êbôk da êv da takêñ ek nômkama malak yeñ lôkthô imbitak mabuñ. Ma nômkama malak leñ ma nêñem da ek imbitak mabuñ aêñ iyom. Da êñ hamôñ ek da yañ êntêk ek êmbôkwiniñ nômkama malak leñ. ²⁴ Aêñ ba Kilisi habitak hayô malak leñ ba hi hamiñ Wapômbêñ ma ek nêñ alalô sa. Ma miñ habitak hayô unyak mathen atu ba epesan hathak baheniñ atu ba loñ anôñ anêñ dahô oyañ iyom ami. ²⁵ Ma ôpêñ miñ hatôm anyô bêñ habôk da ba habitak hayô Loñ Mathen Anôñ Biñ lôbôlôñ hadêñ sondabêñ lôkthô haviñ thalalen atu ba miñ

* **9:19:** Kis 24:6-8   * **9:21:** Wkp 8:15,19   * **9:22:** Wkp 17:11

* **9:23:** Hib 8:5; 10:1

yanida anêḡ ami. ²⁶ *Mi! Sêbôk atu ba pik habitak aleba lêk ma Kilisi hawa vovaḡ lôbôlôḡ e? Ai! Mi! Wak lêk ma hatôm wak lôkthô anêḡ daḡ ma pik lo leḡ anêḡ daḡ ba yani halêm hêv yanida hatôm da ek imbuliḡ kambom lôkthô. ²⁷ Alalô avômalô pik ama bôlôḡ doḡtom iyom vêm ma tem alalô nandum abô. ²⁸ Ma Wapômbêḡ hêv Kilisi êntêk êḡ hatôm da bôlôḡ te aêḡ iyom ek nêm avômalô lôkthô iniḡ kambom vê. Ma avômalô takatu ba eyabiḡ yani ma tem endelêm esak loḡbô ek nêm i bulubiḡ. Ma hêv avômalô iniḡ kambom vê, ku êḡ bôk yôv ba ôpêḡ tem miḡ indum ku êḡ esak loḡbô ami.

10

Kilisi da hêv i hatôm da

¹ Aêḡ ba abô balabuḡ ma abô dahô hathak nôḡ mavi lomalomata takatu ba tem imbitak. Nôm kama takatu ba tem imbitak embeḡ yam ma nôḡ anôḡ. Ma balabuḡ tem miḡ injik ku anêḡ daḡ siḡ ba isik avômalô takatu ba êlêm ek nêḡnêḡ yeḡ iniḡ kambom lôkthô vê ami. Avanôḡ. Da êv lôbôlôḡ hadêḡ sondabêḡ lôkthô miḡ hatôm indum ku êḡ ami. ² Ma da takêḡ hik ku daḡ siḡ, êḡ ma ḡê êbôk da tem netak iniḡ ku êv da. Ma hathik avômalô takatu ba êv yeḡ ba ibitak mabuḡ, êḡ ma tem thêlô leḡḡmalaiḡ esak iniḡ kambom esak loḡbô ami. ³⁻⁴ *Ma bokmaḡkao malô lôk bokmeme iniḡ thalaleḡ êntêk êḡ miḡ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôḡ. Aêḡ ba sondabêḡ nôḡmbêḡ intu ma ethak êv da takêḡ ek avômalô leḡimbi iniḡ kambom.

⁵ Aêḡ ba Kilisi halôk ba halêm pik ma hanaḡ,

---

* 9:26: Hib 10:10   * 10:3-4: Hib 9:13

“Alim lôk ya lomaloma atu ba êbôk hatôm da ma miñ hatôm anêm lemhaviñ ami, aêñ ba bôk hopesañ yalenñkupik yôv.

⁶ Da êbôk hathak atum lôk kambom anêñ da miñ lemmavi ami.

⁷ Êñ ma yahanañ, ‘Ya êntêk. Bôk eto hêk kapya hathak ya nena yahalêm ek yandum O Wapômbêñ anêm lemhaviñ.’ ” *Kapya Yey 40:6-8*

⁸ Abô balabuñ hanañ nena nêñem da, ma doñtom Yisu hanañ, “Alim lôk ya lomaloma takatu ba êbôk hatôm da lôk da êbôk hathak atum lôk kambom anêñ da ma miñ lemhaviñ lôk lemmavi ami.”

⁹ Vêm ma yani hanañ, “Ya êntêk. Yahalêm ek yandum anêm lemhaviñ.” Yani hatak nôñ lukmuk ek enja yañ bô anêñ loñ. ¹⁰ *Ma hasopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ ba hêv anêñ liñkupik hatôm da ek indum alalô nambitak mathenñ ba hik ku êñ anêñ dañ siñ.

¹¹ *Nê êbôk da imiñ wak nômbêñ intu ek nindum iniñ ku nêmbôk da. Thêlô êbôk da êñ lôbôlôñ. Ma doñtom iniñ da êñ miñ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôñ. ¹² Ma anyô yañ atu ba hadum anêñ ku habôk da ma habôk bôlôñ doñtom iyom ma da êñ hadum ku hamô hatôm wak nômbêñ intu sapêñ ek hêv kambom vê. Vêm ma hi hamô Wapômbêñ bañ vianôñ ¹³ *ma hayabiñ waklavôñ atu ba netak nê ik vovak hadêñ yani nêñmô yani vakapô vibinñ am. ¹⁴ Yani hêv da bôlôñ doñtom iyom. Ba intu

---

* **10:10:** Hib 9:12   * **10:11:** Kis 29:38   * **10:13:** Sng 110:1

hadum ba avômalô ibitak mathen ba lêk êyô unjôlv
atu ba nêmo êtôm wak nômbênj intu sapênj.

15 Ma Lovak Mathen hathak hanañ hadênj alalô
hathak nôm êñ nena,

16 * “Anyô Bêñ hanañ nena,

“Wak êñ ma tem yambak tabô imbinj thêlô nena,
“Tem yatak yenañ abô balabunj êndôk thêlô
kapôlônjinj lôk yato ênjêk ininj auk.” ’ ’”

Jelemaia 31:33

17 Êñ ma hanañ,

“Thêlônjinj kambom lôk ibulinj abô balabunj
ma tem minj yalenj imbi esak lonjbô ami.” *Jele-*

maia 31:34

18 Aênj ba nôm takatu ba bôk êv vê, êñ ma tem minj
nêmbôk kambom anênj da esak lonjbô ami.

Alôana bidonj ek Wapômbênj

19 * Aiyañ thêlô, avanônj! Nômla minj havalonj
alalô lonj ek nayô Lonj Mathen Anônj Binj kapô ba
ana ami. Ma Yisu anênj thalalenj 20 * hadabênj sôp
ênj kisi ba habitak hatôm alalôaninj lonjondê lôkmala
lukmuk atu ba hêv linjkupik hatôm da ek ku êñ.

21 Ba yani ma alalôaninj anyô habôk da mavi anônj
atu ba hayabinj Wapômbênj anênj avômalô. 22 * Ma
yani hapaliv thalalenj halôk alalô kapôlônjinj ba hêv
alalôaninj lenjinj malainj vê. Ma alalôaninj lenjinj kupik
ma bôk ithik hathak ñañ mabunj. Aênj ba alalô
nanêm kapôlônjinj lôk nabalonj alalôaninj aêvhavinj
lonj lôklokwanj ek alalô ana bidonj ek Wapômbênj.

23 Ôpatu ba havak abô êñ ma minj hanañ abôyanj

* **10:16:** Hib 8:10   * **10:19:** Hib 4:16   * **10:20:** Mat 27:51

* **10:22:** Wkp 8:30; Ese 36:25; Ep 5:26

ami. Ba intu bôk alalô aêv malenij hadêj aêvhavinj atu ba anan hi yain lôklokwanj. Ma alalô nabalonj aêvhavinj êj lonj ma mij nande lelalilinj ami. ²⁴ Lôk nanjik alalôanij auk lij ma nambatho i lonj esak kobom lenijimbinj i ma nandum mavi lomaloma. ²⁵ *Avômalô vi êdô anêj nesak donjom. Ma alalô ma mij nandum aêj ami ma nasô i ba naya ek malê nena waklavôj lêk habobo.

Alalô mij nandô Wapômbêj ami

²⁶ *Ôpatu ba hayala Wapômbêj anêj abô anôj ma donjom hêv anêj auk ek indum kambom lôbôlôj, êj ma kambom anêj da bôk hale ba hi yôv. ²⁷ *Ba intu ôpêj hakô ba hayabinj ek indum abô lôk êndôk atum dahalanj atu ba tem imbulinj jê takatu ba lenijmanij hathak Wapômbêj. ²⁸ *Sêbôk ba anyô te havôlij dôm ek Mose anêj abô balabunj ba anyô ju la êpôm ba enan yani bêj, ôpêj ma ik vônô ba avômalô la mij kapôlôj malainj hathak ôpêj ami. ²⁹⁻³⁰ *Aêj ba lemhabi aisê? Alalô bôk ayala yani atu ba hanan,
“Nijik anyô lenkadôk lij, êj ma yenan ku ba tem yandum.” *Lo 32:35*

Ma abô yan hanan nena,
“Anyô Bêj tem indum abô ek anêj avômalô.” *Lo 32:36*

Ba intu ôpatu ba havak Wapômbêj Nakadunj pesa ma hayê thalalenj tabô atu ba hadum yani habitak mathen hatôm nôm oyanj ba hanan abôma hathak Lovak Mathen anêj wapôm, êj ma tem enja anêj

* **10:25:** Hib 3:13   * **10:26:** Hib 6:4-8   * **10:27:** Ais 26:11

* **10:28:** Lo 17:6; 19:15   * **10:29-30:** Mat 12:30-32; 1Ko 11:27-29;

Sng 135:14

vuli atu ba kambom anôḡ ek ḡê takatu ba evak Mose anêḡ balabuḡ pesa. ³¹ Alikakna. Hôêv yak halôk Wapômbêḡ Lôkmala baḡ ba havalonḡ o, êḡ ma malaiḡ bomaḡ.

Alalôaniḡ êvhaviḡ imiḡ lôklokwaḡ

³² Lemimimbi sêbôk ba owa deda. Ma uik vovak bêḡ ba owa vovaḡ ma doḡtom umiḡ lôklokwaḡ.

³³ Wak doho ma etak môlô umiḡ piklêvôḡ ba ethaḡ môlô ma ik môlô. Ma wak doho ma othak umiḡ yani loḡ siḡ ek hôêv yani thêvô. ³⁴ *Ma môlô lemimhikam hathak thêlô takatu ba êmô koladôḡ. O kambom mi ma sôp bidonḡ ewa anêm nômkama oyaḡ. Ma hoyala nena anêm nômkama mavi takatu ba anêḡ daḡ mi êntêk hovalonḡ loḡ denaḡ. Aêḡ ba lemimmavi.

³⁵ Anêm payeḡ mavi tem êpôm o. Ba intu miḡ ôkô ba ômbi anêm hôêvhaviḡ ni ami. ³⁶ Ma umiḡ lôklokwaḡ ba undum Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ek onja nôm takatu ba yani bôk havak abô yôv haviḡ avômalô takatu ba êvhaviḡ. ³⁷ Kasana iyom, “Yani atu ba halêm ma tem êlêm ma tem miḡ esau ami.

³⁸ Ma ḡê thêthônḡ ida êvhaviḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ.

Ma ôpatu ba havôliḡ dôm

ma tem miḡ yalenḡmavi esak yani ami.”

Habakuk 2:3-4

³⁹ Yôv. Alalô miḡ hatôm ḡê takatu ba êdô Wapômbêḡ ba tem nêpôm malaiḡ ami. Mi. Alalô ma avômalô aêvhaviḡ ba tem Wapômbêḡ nêḡ alalô bulubiḡ.

---

* **10:34:** Mat 5:11-12; 6:20

11

Êvhaviņ anêņ vuli

¹ *Anyô hêv ma ek nômlate ba miņ hayê ami ma donjom hayala katô nena tem enja, ôpêņ ma anyô hêvhaviņ. ² Bumalô thêlô idum aêņ ba intu Wapômbêņ hanaņ abô mavi hathak thêlô.

³ *Alalô êvhaviņ ba intu ayala nena sêbôk ma Wapômbêņ hanaņ abô ba hapesaņ nômka ma lôkthô. Ma miņ hawa nômla ba hapesaņ nômka ma hathak ami. Mi, hanaņ hathak abôlêk iyom ma nômbêņ êņ habitak.

⁴ *Abel hêvhaviņ ba hêv da mavi hadêņ Wapômbêņ ba hamôņ ek Kain anêņ da. Yani hêvhaviņ ba Wapômbêņ hanaņ abô mavi hathak anêņ da ba hanaņ, “O anyô thêthôņ anôņ.” Yani hama ma donjom anêņ hêvhaviņ êntêk hanaņ abô hadêņ alalô denaņ.

⁵ *Ma Inok, yani hêvhaviņ ba Wapômbêņ hawa yani lôk liņkupik ba miņ hama ami. Ba intu miņ êpôm yani ami ek malê nena Wapômbêņ hawa yani vê. Avanôņ. Enaņ nena Anyô Bêņ lamavi bêņ anôņ hathak yani ba intu hawa vê. ⁶ Ôpatu ba miņ hêvhaviņ ami tem miņ nê m lamavi êndêņ Wapômbêņ ami. Ma opalê atu ba halêm ek yani ma nê m imbiņ nôm lokwanju êntêk. Wapômbêņ da hamô aêņ ma ôpatu ba habôlêm Wapômbêņ tem êpôm vuli mavi anôņ.

⁷ *Ma Noa hêvhaviņ. Ba Wapômbêņ hanaņ hathak nôm takatu ba miņ bôk habitak ami denaņ.

---

* **11:1:** 2Ko 5:7   * **11:3:** Stt 1:1; Sng 33:6; Jon 1:3   * **11:4:** Stt 4:3-10   * **11:5:** Stt 5:21-24   * **11:7:** Stt 6:13-7:1

Ma hakô ba halanô Wapômbên ba hapesan yen te ek nê m anên thalalen sa. Ma anên hêvhavin hik avômalô iniñ kambom thô ma hadum ba yani habitak thêthôn anôn.

8 *Ma Ablaham hêvhavin ba Wapômbên dalam yani, “Nu loñ atu ba tem yanêm êndên o ek oyabin.” Ma halanô Wapômbên anên abô ba hi ma donjom miñ hayala loñ êñ ami. 9-10 *Ablaham hapôvin ek ni pik atu ba Wapômbên halav unyak lôk landin lôklokwan hatôm anên auk. Ma Wapômbên bôk havak abô nena Ablaham lôk limi takatu ba tem neja loñ mavi êñ. Ba intu ôpên hêvhavin ba hi hatôm anyô loñ buyan ma halav unyak kudum halôk hatôm bôk ba Aisak lo Jekop elav.

11 *Yani hêvhavin ba Sala avi yamu atu ba bôk hayalôv. Ma donjom hayala nena Wapômbên tem indum nô m atu ba yani havak. Aên ba hawa lôklokwan ba hêv amena hadên Sala. 12 *Ma yani ma anyô donjom iyom ba bôk anyô boñ lôk hatôm anyô nama. Ma donjom limi ibitak bên anôn hatôm vulin len̄sawa lôk thathe ngwêk dan.

13 *Ma avômalô takêntêk êvhavin ba êmô aleba ema. Ma miñ thêlô êyê nô m takatu ba Wapômbên bôk havak havin i ami. Mi. Thêlô len̄jmavi iyom ba eyabin nô m takatu ba lêk êyê ma donjom hêk daimbô denan. Ma thêlô eyala katô nena thêlô hatôm nê loñ buyan ba pik êntêk ma miñ thêlônin ami. 14 Ma avômalô takatu ba enan aên hik thô nena êbôlêm pik buyan ek êtôm thêlôda iniñ loñ.

* 11:8: Stt 12:1-5 * 11:9-10: Stt 35:12 * 11:11: Stt 18:11-14; 21:2; Lom 4:19 * 11:12: Stt 15:5; 22:17 * 11:13: Stt 23:4; 1Sto 29:15; Sng 39:12; 1Pi 2:11

15 Ma avômalô takêntêk miŋ leŋiŋhiki hathak pik takatu ba thêlô etak lôk leŋiŋhiki ek nendeni esak loŋbô ami. Mi. 16 Thêlô leŋiŋhiki hathak loŋ lukmuk mavi êŋ, malak leŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ malak lôŋ êŋ ek thêlô. Ba intu miŋ mama ek endam i nena anêŋ avômalô ami.

17-18 *Avanôŋ biŋ! Ablaham ma ôpatu ba Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô haviŋ yani ba hanan nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nim-bitak.”

Môŋ Anôŋ

21:12

Ma doŋtom saê hayô ma Ablaham hêvhaviŋ ba hadum ek nêŋ nakaduŋ doŋtom atu êtôm da.

19 *Yani anêŋ auk nena, “Wapômbêŋ hatôm injik yani liŋ imbiyô ênjêk ŋama.” Ba intu havayuniŋ nakaduŋ laselo hathak biŋ ba hatôm hama ma doŋtom Wapômbêŋ hik yani liŋ ba hêv hadêŋ lambô hathak loŋbô.

20 *Ma Aisak hêvhaviŋ aêŋ iyom ba intu yani hêv mek hadêŋ Jekop lo Isau hathak nôŋ takatu tem imbitak embenŋ yam.

21 *Ma Jekop hêvhaviŋ ba hadum ek ema ma habi i loŋ hathak anêŋ kôm ba hamiŋ ma hêv mek hathak Josep nali lôk hêv yeŋ.

22 *Ma Josep hêvhaviŋ ba habobo ema ma hanan hadêŋ avômalô Isael ek waklavôŋ atu ba etak Ijip ma neja anêŋ lokwan imbiŋ.

---

* 11:17-18: Stt 22:1-14   * 11:19: Lom 4:17   * 11:20: Stt 27:27-29,39-40   * 11:21: Stt 47:31-48:20   * 11:22: Stt 50:24-25; Kis 13:19

23 *Ma Mose talêbô lo lambô êvhaviņ ba talêbô havathu yani ma êyê nena okna vuliņ biņ ba ivuņ yani hatôm ayôņ lô ma miņ êkô ek kiņ anêņ abô balabuņ ami.

24 Yani halumbak ma hêvhaviņ ba hadô nendam yani nena Pelo nalavi anêņ nakaduņ ba hanaņ, 25 “Yalenhaviņ yamô imbiņ Wapômbêņ anêņ avômalô ek yanja malaiņ. Ma yahapôlik hathak leņmavi atu ba halêm anêņ kambom anêņ ba hamô wak doho iyom.” 26 Avanôņ. Yani ma hadahaliņ vuli mavi atu ba tem enja embeņ yam. Ba anêņ auk nena, “Ya ma Mesia anêņ avômalô te ba avômalô enaņ abô kambom hathak ya, êņ ma nôm mavi anôņ hamô vuliņ ek Ijip iniņ nômkama mavi lôkthô.” 27 Yani hêvhaviņ ba hatak Ijip ma miņ hakô ek kiņ anêņ laņaņa ami. Ma hawa malaiņ ma donjom hayê ôpatu ba hamô loņ kapô ba hamiņ lôklokwaņ. 28 *Yani hêvhaviņ ba hayabiņ waklavôņ Hale ba Hi ma hapaliv thalaleņ ek aņela atu ba hik amena môņ vônô miņ injik avômalô Israeļ iniņ bôp vônô ami.

29 *Ma avômalô êvhaviņ ba ibup êyô ngwêk elam nena “Thalaleņ” hatôm pik moma. Ma donjom Ijip êlêm ek nindum aêņ, ma ngwêk hayô i vov ba halok i vônô.

30 *Thêlô êvhaviņ ba êwê lawê malak lôņ Jeliko hatôm wak bahenvi ba lahavuju ma badêņ hanğôli.

31 *Ma avi sek waliliņ Lahap hêvhaviņ ba hawa ñê êyê loņ vani thô ba intu miņ hama haviņ ñê leņôndôņ kôtôņ ami.

---

* **11:23:** Kis 1:22; 2:2   * **11:28:** Kis 12:21-30   * **11:29:** Kis 14:21-31   * **11:30:** Jos 6:12-21   * **11:31:** Jos 2:1-21; 6:21-25; Jem 2:25

32 *Bêḡ anôḡ hêk ek yanaḡ ma doḡtom wakma halanḡviḡ. Ba tem miḡ yanaḡ esak Gidion lo Balak ma Samson lo Jepta ma Devit lo Samuel ma plopet lôkthô ami. 33 *Thêlô bôk êvhaviḡ ba ik vovak ba ewa kiḡ vi iniḡ loḡ lôk idum thêthôḡ ba ewa nôḡ takatu ba bôk havak abô hathak yôv. Ma thêlô ik avuḡ laion abôlêk siḡ 34 *ma ik atum dahalaḡ vônô. Ma idum ek nembatho thêlô esak biḡ vovak ma doḡtom êv yak. Thêlô ma vaunena ma doḡtom ibitak lôklokwaḡ ma ik vovak lôklokwaḡ ba ilupuninḡ ḡê loḡ buyaḡ ba i. 35 *Ma avi vi atu ba nali ema ma iviyô hêk ḡama ba êḡô haviḡ taluvi hathak loḡbô. Ma avômalô vi ma ibulinḡ i kambom anôḡ ma doḡtom evaloḡ iniḡ êvhaviḡ loḡ ek tem nijik i liḡ esak loḡbô ba nêḡô mavi. 36 *Doho ma enaḡ abôma lôk ik hathak yak wabeḡ maḡḡiḡ. Ma vi ma ekak loḡ ba êḡô i hamô koladôḡ. 37 *Ma doho ma ik hathak valu ma doho ma enḡothe hathak sege hi buju ma doho ma ik vônô hathak biḡ vovak. Ma thêlôninḡ kwêv lo sôḡ ma boksipsip kupik lôk bokmeme kupik ba miḡ mavi ek nipuk lo nijik ami. Thêlô unyak lo nôḡkama mi ma ewa vovaḡ bêḡ lôk idum kambom lomaloma hadêḡ i. 38 Thêlô takêḡ ewa athêḡ bêḡ ek avômalô pik. Thêlôninḡ loḡ nêḡô mi ba intu evenḡ mayaliv haveḡ loḡ thiliv lo dumlolê ma valu abyanaḡ lo pik abyanaḡ.

39 Thêlô miḡ bôk ewa nôḡ atu ba Wapômbêḡ havak abô hathak ami. Ma doḡtom avômalô

---

* 11:32: Het 4:6-5:31; 6:11-8:32   * 11:33: Dan 6:1-27   * 11:34: Dan 3:23-27   * 11:35: 1Kinj 17:17-24; 2Kinj 4:25-37   * 11:36: 1Kinj 22:26-27; Jer 20:2; 37:15; 38:6   * 11:37: 2Sto 24:21

takêḡ êvhaviḡ ba intu Wapômbêḡ hanaḡ abô mavi hathak iniḡ ku. ⁴⁰ Ma alalô avômalô bôlôḡ êntêk ma Wapômbêḡ bôk hêv nôḡ mavi êḡ hadêḡ alalô ek endom alalô lôk avômalô bôsêbôk lôkthô ba ana nayô loḡ mavi atu.

12

Wapômbêḡ hêv malaiḡ ek êndôḡ alalô

¹ *Môlô olaḡô e? Avômalô bôsêbôk takatu ma ekalabu alalô siḡ ba evatho alalô loḡ. Ba intu nambi nôḡkama kambom takatu ba hatôm gwasilim havalonḡ alalô loḡ ni. Ma nadaḡviḡ ni êyô anêḡ daḡ ma miḡ natak ami. ² Alalô nagê Yisu iyom. Yani miḡ makilik ek nôḡ mavi lôk hakô ek alovalaḡaḡsiḡ ma miḡ lahiki hathak mama ami. Ma yani hamôḡ ek alalô ba intu hik anêḡ ku lôkthô anêḡ daḡ siḡ ek nanêḡmimbiḡ. Ma hi hamô Wapômbêḡ baḡ vianôḡ hamô anêḡ loḡ hayabiḡ pik lo leḡ. ³ Nê kambom ibuliḡ yani bêḡ anôḡ. Aêḡ ba alalô leḡiḡimbi yani ek miḡ nambitak vau lôk kapôlôḡiḡ malaiḡ ba natak yani ami.

⁴ Môlô uik vovak hathak nôḡ kambom, ma doḡtom môlônim thalaleḡ miḡ haḡgasô ami.

⁵⁻⁶ *Wapômbêḡ havatho nali loḡ hathak abô êntêk nena,

“Yenaḡ okna, ya Wapômbêḡ yahêv malaiḡ hadêḡ
avômalô takatu ba yaleḡhaviḡ
lôk yahavali avômalô takatu ba yahawa i hatôm
yenaḡ avômena.

Ma wakma atu ba hik o thô ba hêv malaiḡ, ma miḡ
lemimbi nena nôḡ yaôna ami.

* **12:1:** 1Ko 9:24-25   * **12:5-6:** Jop 5:17; ALK 3:19

Ma hudum kambom ba yani hathaŋ o, ma miŋ lemmalaiŋ ami.” *Gutpela Sindaun 3:11-12*
Bôk lempaliŋ abô êŋ e?

⁷ *Lami ethak êv malaiŋ hadêŋ nali ek êndôŋi. Ma Wapômbêŋ hadum aêŋ iyom hathak alalô hatôm nali ek namiŋ lôklokwaŋ esak auk thêthôŋ.
⁸ Ma aêŋ iyom ma avômena neja malaiŋ ek nindumbak lôk auk. Malaiŋ êŋ miŋ hapôm o ami, êŋ ma o hatôm amena loŋ sawa. ⁹ Alalôaniŋ wakamik pik hathak hêv malaiŋ ek êdôŋ alalô ba alaŋô anêŋ abô. Ma Wapômbêŋ ma dahôlôŋiŋ anêŋ alaŋ. Ba intu namô yani vibiŋ ek naja lôkmala. ¹⁰ Ma alalôaniŋ wakamik hêv malaiŋ lomaloma ek êndôŋ alalô bidoŋna hatôm iniŋ auk takatu ba êyê nena mavi. Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv malaiŋ ek imbi anêŋ mathen anôŋ sam êndêŋ alalô. ¹¹ *Howa malaiŋ lôk vovaŋ bêŋ ba intu miŋ lemmavi ami. Ma doŋtom malaiŋ takêŋ tem injik anêŋ anôŋ mavi êtôm aéntêk, thêthôŋ lôk maliŋyaô.

¹² *Aêŋ ba noto bahemim lo vemim takatu ba havuviŋ ba thotho. ¹³ *Omben loŋondê thêthôŋ ek avômalô veŋvuviŋ nimbitak mavi ma miŋ nênem yak ami.

Alalô miŋ nambôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ ami

¹⁴ Mólô lôkthô nundum ku lôklokwaŋ ek numbitak yôhok lôk mathen. Mathen mi, ma miŋ hatôm anyôla ênjê Anyô Bêŋ ami. ¹⁵ Noyabiŋ am ek anyôla miŋ êmbôliŋ dôm ek Wapômbêŋ anêŋ wapôm ami. Ma nôŋgô katô ek livuk maninŋ

* **12:7:** Lo 8:5   * **12:11:** Jem 3:17-18   * **12:12:** Ais 35:3

* **12:13:** Snd 4:26

kambom te miŋ indumbak ek imbuliŋ avômalô ba nimbitak lelaik ami. ¹⁶ *Nôŋgô ek anyôla miŋ indum sek waliliŋ ami mena lapaliŋ Wapômbêŋ êtôm Isau ami. Yani ma okna môŋ ek eyabiŋ lambô anêŋ nômkama lôkthô ma doŋtom hêv nôm takêŋ vuli hathak nôm belev te. ¹⁷ *Hoyala nena malê habitak. Yani lahaviŋ lambô enaŋ abô mavi lôk nê m anêŋ nômkama êndêŋ yani, ma doŋtom hadô ba hêv yani vê. Ma halaŋ ek enja nôm takêŋ ma doŋtom miŋ hatôm injik anêŋ kambom liliŋ ami.

¹⁸ *Lemimimbi dum Sainai. Môlô ôlêm ek Wapômbêŋ hatôm sêbôk ba môlô ôyô dum Sainai e? Mi. Sainai ma hamô pik ba avômalô bôsêbôk êyê dumlolê êŋ hatôm atum hathaŋ ba momaŋiniŋ hatôm bôlôvôn, maputup bomaŋ lôk kakalu lôk damak. ¹⁹⁻²⁰ *Thêlô elañô lavuak halaŋ lôk abô habitak. Ba êkô kambom ba enaŋ, “Ai! Sêbôk atu ba enaŋ nena, ‘Malêla takatu ba hasôm dumlolê êntêk, alim yaônena mena anyô, ma tem nitu vônô esak valu.’” Êŋ ma enaŋ hadêŋ Mose nena miŋ enaŋ abô êndêŋ i ami. ²¹ *Thêlô êyê nôm takêŋ ba êkô kambom ma Mose hanaŋ, “Ya lêk yahakô kambom ba yahalowaliŋ haviŋ.” Lêk ôlêm ek Wapômbêŋ ma miŋ hatôm aêsêbôk ami. Sêbôk ma yaŋda ma lêk ma yaŋda.

²² Lêk môlô ôlêm ôyô dumlolê Saion ba ubitak ôyô Wapômbêŋ lôkmala anêŋ malak lôŋ, Jerusalem atu ba hamô malak leŋ. Ma lêk môlô ôlêm ôyô

* **12:16:** Stt 25:29-34   * **12:17:** Stt 27:30-40   * **12:18:** Kis 19:16-20; Lo 4:11-12   * **12:19-20:** Kis 19:12-13; 20:18-21; Lo 5:22-27   * **12:21:** Lo 9:19

haviņ aņela lubuņlubuņ takatu ba ethak doņtom ba ekaksa lôk leņiņmavi. ²³ Ma môlô lêk ôyô ek avômalô êvhaviņ takatu ba ibitak hatôm avômalô ôdôņ môņ ba iniņ athêņ bôk eto yôv hêk malak leņ. Ma lêk ôyô ek Wapômbêņ atu ba avômalô idum abô hathak lôk ñê thêthôņ iniņ dahô atu ba Wapômbêņ bôk hapesaņ yôv aleba êyô uņlôv. ²⁴ *Môlô ôyô ek Yisu, anyô môlô atu ba hapesaņ abô tabô lukmuk lôk môlô ôlêm ek thalaleņ atu ba epaliv ba hanaņ abô mavi anôņ ba hamô vuliņ ek Abel anêņ thalaleņ.

²⁵ *Noyabiņ am! Miņ lemôndôņ kôtôņ ek nodaņô Wapômbêņ atu ba hanaņ abô ami. Sêbôk ma hanaņ abô hamô pik. Ma avômalô êdô anêņ nedaņô ba miņ hatôm nêsôv ami. Ma doņtom lêk ma hanaņ abô hadêņ alalô hamô leņ, loņ mavi anôņ atu ba hamô vuliņ ek pik êntêk. Ba intu alalô adô, êņ ma miņ hatôm nasôv ami. ²⁶ Sêbôk atu ma anêņ abô bôk hayôkwiņ pik yôv halôk dum Sainai. Ma lêk habutiņ abô ba hanaņ nena, “Tem êyôkwiņ pik esak loņbô lôk leņ imbiņ.” *Hagai 2:6*

²⁷ Ba hanaņ, “Tem yayôkwiņ pik esak loņbô.” Abô êņ anêņ ôdôņ nena tem nêm nômkama takatu ba yani hapesaņ vê. Nôm takêņ tem êyôkwiņ lôkthô ek nômkama vi atu ba miņ hatôm yani êyôkwiņ ami, êņ ma tem nêmô.

²⁸⁻²⁹ *Ba alalô tem naja loņ êņ, loņ atu ba miņ hatôm nêyôkwiņ ami. Ma alalôaniņ Wapômbêņ ma hatôm atum ek esaņ nômkama sapêņ. Ba intu

* **12:24:** Stt 4:10; Hib 8:6

* **12:25:** Hib 2:1-3; 10:26-29

* **12:28-29:** Lo 4:24; 9:3

nanêm lenîjmavi êndêñ yani lôk nanêm yeñ ma nakô lôk nanêm i ni namô yani vibiñ.

13

Abô anêñ day

¹ Mólô nobalon auk lemimimbiñ mólôviyañ loñ lôklokwañ. ² *Ma noja avômalô loñ buyañ thô. Avômalô doho bôk idum aêñ ba ewa añela thô ma donjom êthôn paliñ. ³ Ma lemimimbi ñê takatu ba êmô koladôn ba nônêm i sa. Onja iniñ malaiñ êtôm atu ba oda hômô haviñ i. Ma lemimimbi vi atu ba ewa vovañ. Onja iniñ vovañ êtôm atu ba thêlô ewa.

⁴ *Avômalô takatu ba ewa i ma avômalô lôkthô miñ nêgê nena nôm oyañ ami. Ma Wapômbêñ tem indum abô esak ñê takatu ba idum sek haviñ anyô yañ yanavi lôk ñê takatu ba idum sek waliliñ. Ba intu ñê takatu ba ewa i miñ nimbuliñ iniñ loñ êk ami. ⁵ *Miñ malemkilik limamôk esak valuselen ami. Wapômbêñ bôk hanañ,
“Tem miñ yatak o

lôk yambi o ni ami.”

Lo 31:6

Ba intu onañ, “Yenañ nômkama sapêñ ma hatôm ba yalenmavi”. ⁶ Aêñ ba alalô abitak avômalô ñê ba anañ nena,

“Anyô Bêñ hêv yêlô sa

ba tem miñ nakô ami.

Ma opalê hatôm indum malê esak yêlô?”

Kapya

Yey 118:6-7

⁷ *Lemimimbi ñê bêñ takatu ba eyabiñ mólô lôk enañ Wapômbêñ anêñ abô hadêñ mólô. Ma

* **13:2:** Stt 18:1-8; 19:1-3; Lom 12:13   * **13:4:** Ep 5:5   * **13:5:**

Lo 31:6,8; Jos 1:5   * **13:7:** 1Ko 4:16

ôṅgô iniṅ bôk lo loṅ lôk iniṅ êvhaviṅ ba nosopa veṅṅwam. ⁸ Yisu Kilisi da hatôm wakbôk ma lêk êntêk ma wak nômbêṅ intu sapêṅ.

⁹ *Ba intu miṅ nosopa auk thôṅôthôṅ lomaloma ami. Nê doho enaṅ auk mavi nena Wapômbêṅ anêṅ wapôm tem embatho alalôaniṅ kapôlôṅṅiṅ loṅ. Ma doṅtom esau nena nôṃ takatu ba êbôk hatôm da ma hêv ṅê eyaṅ sa, ma doṅtom miṅ hêv thêlô sa dokte ami. ¹⁰ Avômalô takatu ba idum ku êṃô malak yeṅ bô iniṅ athêṅ mi ek nindum ku nêṃô alalôaniṅ loṅ êbôk da.

¹¹ *Alim anêṅ thalaleṅ ma anyô bêṅ habôk da hawa ba habitak hayô Loṅ Matheṅ Anôṅ Biṅ hatôm kambom lomaloma iniṅ da. Ma doṅtom iniṅ leṅṅṅkupik êbôk hêk malak lôṅ viyaiṅ atu. Ma miṅ eyaṅ ami. ¹² *Aêṅ ba Yisu hawa vovaṅ hêk malak lôṅ viyaiṅ ek indum avômalô nimbatak matheṅ hathak yanida anêṅ thalaleṅ. ¹³ *Aêṅ ba alôana ek yani êndôk malak lôṅ êṅ viyaiṅ ek naja anêṅ mama atu ba bôk yani hawa. ¹⁴ *Pik êntêk ma tem êṃô vauna. Ma doṅtom alalô ayabiṅ malak lôṅ atu ba tem êlêṃ ba êṃô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.

¹⁵ *Yisu hêv i hatôm da. Ba intu alalô nandam anêṅ athêṅ ba nanêṃ yeṅ êndêṅ Wapômbêṅ wak nômbêṅ intu sapêṅ. Ba alalôaniṅ ku nanêṃ yeṅ hêk alalô veṅṅbôlêk ek nanêṃ êtôm alalôaniṅ da ni êndêṅ Wapômbêṅ. ¹⁶ *Ba alalô ma avômalô wapôm ba nandum mavi êndêṅ avômalô vi, êṅ ma

* **13:9:** Lom 14:17   * **13:11:** Wkp 16:27   * **13:12:** Jon 19:17

* **13:13:** Hib 12:2   * **13:14:** Hib 11:10,16; 12:22   * **13:15:** Sng

50:14,23   * **13:16:** Plp 4:18

Wapômbêḡ lamavi hathak da mavi êḡ. Ba intu alalô miḡ leḡiḡpaliḡ wapôm êḡ ami.

¹⁷ *Môlônim ḡê bêḡbêḡ idum ku eyabiḡ môlô dahôlômim ma ḡê êḡ tem nenaḡ iniḡ ku lavôḡ êndêḡ Wapômbêḡ. Ba intu nodanô iniḡ abô ba nodovak viḡiḡ ek thêlô nindum iniḡ ku lôk leḡiḡmavi ma miḡ leḡiḡmalaiḡ ami. Malaiḡ êḡ tem miḡ nêḡ môlô sa ami.

¹⁸ *Yêlô kapôlôḡiḡ miḡ hanaḡ yêlô bêḡ ami ba intu yêlô ayala nena yêlô leḡiḡhaviḡ namô batôḡ oyaḡ. ¹⁹ Yahananḡ lôklokwaḡ ek môlô notenḡ mek ek yasôk kethenḡ.

²⁰ *Wapômbêḡ bôk hawa alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu, boksipsip anêḡ alaḡ anôḡ vé hêk ḡama hathak thalalenḡ tabô atu ba anêḡ danḡ mi. Ma Wapômbêḡ labali anêḡ ôdôḡ ²¹ nêḡ môlô auk mavi lôk lôklokwaḡ ek nundum malêla takatu ba yani lahaviḡ ma indum ku êḡmô alalô esak Yisu Kilisi ek indum yani lamavi. Athêḡ lôkmaḡḡiḡ êndêḡ yani êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.

²² Aiyaḡ thêlô, yahato kapya bidonḡna iyom. Aêḡ ba yahananḡ lôklokwaḡ ek môlô nodanô yenaḡ abô katô ek yambatho môlô loḡ.

²³ Odanô! Alalôaniḡ aiyaḡ Timoti bôk hale yaḡiḡ yôv. Ba yani hayô kethenḡ ma tem yambiḡ yani ba yasôk.

²⁴ Nônêḡ yêlôaniḡ leḡiḡmavi êndêḡ môlônim ḡê bêḡbêḡ lôk Wapômbêḡ anêḡ avômalô mathenḡ sapêḡ. Avômalô Itali êv iniḡ leḡiḡmavi haviḡ.

---

* **13:17:** 1Te 5:12 * **13:18:** Ap 24:16; 2Ko 1:12 * **13:20:** Jer 32:40; Ese 37:26; 1Pi 2:25

²⁵ Wapômbêḡ anêḡ wapôm êmô imbiḡ môlô lôkthô.

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a